

Hölgyeim és Uraim, Gyerekek.

Azt, fájdalom, nem mondhatom: kedves kollégák (eltekinthető a jelenlévő titkos regényíróktól). Amikor utoljára ebben a teremben jártam (művészeti) akadémiai széket foglalandó, akkor a fölolvadásomnak, egy elbeszélésnek, hogy mégis valamiképpen komoly embernek látszódjam, az Optimális bináris keresőfák elméletéből ideiglenes címet adtam. Mindez megvalósította a kőklerség minősített esetét, ami azonban nekem, immár, munkaköri kötelességem, talán.

Ez a sokat sejtető szép cím — kis túlzással ennyi maradt a stúdiumokból. Meg időnként a fontoskodó a „miként lesz egy matematikusból író?” — firtatásra. Könnyen lesz. Úgy lesz, hogy én matematikus, valóságos, sosem voltam, legföljebb matematikus hallgató. A közelében sem voltam annak, hogy a matematikát alkotó módon foghassam föl; ezt itt, egymás közt — ennyi kollegialitást mégis engedjünk meg — rögzítsük: hátha későbbben elfeledkeznénk erről, és egyre szívesebben kívánnék fabulálni számtalan gyökereimről.

Szeretni szerettem a matematikát, és ő egy szintig *viszonszeretett*. Azt lehetne talán mondani, hogy én érdekes, úgy értem, számomra érdekes vagy értékelhető módon *nem* tudom, nem ismerem ezt a tárgyat. Valamit intelligensen nem tudni — az nem is volna lebecsülendő szellemi teljesítmény.

Mindenesetre van egy történetem, egy régen kezdődött történetem talán nem is a matematikával, hanem a tanulás-sal, a tanulásával. Én a budapesti Piarista Gimnáziumba jártam volt, ott ismertem meg a tanulást, annak a kalandját, szenvedélyét. Drámaian kezdődött. Volt ott egy legendás matematika tanár, Pogány János, a Pogány. Utólag az az érzésem, hogy ő a butaságot valamiképpen Isten ellen való véteknek tartotta. Úgy gondolhatta, hogy az ember szándékosan buta, lázad, és lázadásból néz olyan bambán. A tudás hiányát személyes fájdalomként élte át, illetve sértésnek, lényegében a teremtés iránti arcátlanságnak vette. Ettől a furortól persze még inkább megneszültünk. Lenyűgöző és félelmetes volt. Még néhány éve álmodtam vele, rémálmodtam — hogy állok a táblánál, és gyöktelenítenem kell, és én gyökteleníték, de már nagyon össze vagyok zavarva.

Látható, a genesis szinte megegyezik a közkeletű tévhitel, miszerint a matematika főként arra való, hogy ijesztges-sük vele embertársainkat. Valami különtség, csodabogárság. Pedig az alaptapasztalatom evvel éppen ellentétes. Abban a fölszínes értelemben is, hogy más humán figurákkal ellentétben nekem a matematika nem mumus, gyöktelenítés ide vagy oda.

Azután megtudtam valamit az okosság természetéről is. Azt, hogy láthattam, mi az okosság, mi az ész, a tiszta ész (most kritikátlanul). Hogy mi ez az egész logikai hagyomány, az a görög-zsidó-keresztény konglomerátum, amit európai gondolkodásnak hívunk.

Okos, mint a nap — gondolok ma is büszkén néhány évfolyamtársamra. Jó volt látni ezeket az embereket, fiatal embereket, akik voltunk — hogy azután később józan fenntartásokkal fogadhassam, ha valakiről azt állították: okos ember. Ugyan, mondtam magamban, mi ez a Nádaí Lacihoz képest. . .

Nagyon tanulságos volt megtapasztalni a saját eszem korlátait. Amikor konkrétan, egyszerien láthattam, megláthattam, hogy eddig és nem tovább, eddig nyújtózhatom, eddig ér az eszem takarója. Hogy tisztán láthattam, ezt nem értem. Nem és nem. Tudni már tudom, már vizsgálni is tudok belőle, de érteni. . . Hogy nem fogom föl az értelmét. A velejét. (Előadónak itt eszébe jutott, hogy elmondja, mikor is történt ez. Egy Fried-vizsgán, mondta szemérmesen. Derültség a karzaton. Előadót az otthonosság barátságos érzése fogta el. Máig hálás vagyok a tanár úrnak, tette hozzá halkán, szinte csak magának.)

Ennek akkor nem örültem, nagyon is csalódott voltam, miután így konfrontálódtem a saját homályosságommal — de később azután jó hasznát vettem egy engedékenyebb disziplína keretei közt: hogy nyugodt szívvel lecsaphassak magamra, a maszatolásaimra, vagy ha épp eszes embernek mondanak, mert ebben az örült világban még ez is elő-előfordul, hogy ilyenkor emlékezzem, kicsoda-micsoda is a király a vakok közt.

Az okosság persze nem a mindentudással áll párban, a mindentudással a butaság áll párban, az okossághoz a nem-tudás kapcsolódik. Az ilyen nem-tudás erős, azaz tette kész, és alázatos, azaz ismeri érvényességének határait.

Emlékszem, Turán professzor úr óráira tiszta tábla kellett. Egy alkalommal nem lettünk kész, valaki, konkrétan Dervaderics Károly még törölgette a táblát. Ez azt hiszem, 1970-ben lehetett, amikor itt Budapesten rendezték az öttusa világ bajnokságot. Ezért mondhatta Turán tanár úr: Hát ezt, kolléga, Balczó — úgy mondta: bálcó, á-val, ahogy anyám a táxit, generációs kérdés —, hát ezt Bálcó gyorsabban csinálta volna. Dervederics közben befejezte, de az óra nem kezdődött el. Láthatóan épp mindenféle dolgok történtek a professzor úr hatalmas homloka mögött. Majd derűsem, a megoldás derűjével mondotta: Nos, kolléga. . . Ön persze mondhatná. . . hogy Ön nem Bálcó.

Az okosság nemcsak kíméletlen, hanem tapintatos is. Az okosság betartja a játékszabályokat. Nem tehet mást.

És számomra talán ez a legfontosabb, megtudtam valami alapvetőt a játék természetéről. A számomra fontos, eddig fontosnak bizonyult terrénumokat, a futballt, irodalmat, matematikát ez köti össze, a játék, én legalábbis így fogom föl. (A szerelemről majd máskor. . . Most itt ne tévedjünk el az optimális bináris keresőfák sűrű erdejében. . .)

Hopp, mondhatjuk egy regényben, máris egy regényben vagyunk. Ez a kijelentés — amellet hogy triviális, próbálnánk nem ott lenni! — nem old meg semmit, inkább alkalom annak elismétlésére, hogy nincsen is semmi, amit meg kéne oldani: a semmi és a minden közt hánykódunk, azaz játszunk. Nem a tükör mögötti világ vagyunk, ahol nincsenek súlyok, és nincs nappal meg éjszaka, nem is a tükör előtti, és nem is a tükör.

A játék nem metafora, nem modell, nem kicsiben a világ, nem cseppben a tenger, sokkal inkább tengerben a tenger. (Kérdésünk örök: mi a tenger?) Közkeletű tévedés a játékot komolytalannak tartani, azt hiszik, hülyéskedés, vicc, azt

⁰ Elhangzott az MTA-n, a KöMaL alapításának 100. évfordulója alkalmából rendezett előadónál.

hiszik, infantilis, éretlen, azt hiszik, gyerekes — azt hiszik tehát, érvénytelen.

A játék pedig nem komoly és nem komolytalan, hanem más, új komolyságot és új komolytalanságot mutat; mások a törvényei. Nem azt mondja, hogy ne ölj vagy hogy apádat s anyádat tiszteljed, hanem mondjuk azt, hogy nem szabad kézzel érni a labdához, vagy hogy az alanyt egyeztetni kell vélhetően az állítmánnyal meg a népnemzeti gerinccel, miközben nem áll érdekünkben nullával leosztani.

Szóval efféle világok vannak, hol erre kell ügyelni, hol arra. Mert persze a törvény nem azt mondja, hogy ne hágd át őt, hanem azt, hogy ő van, s ha áthágsz, büntetés vár rád. Meglesz a börtöd.

Egy-egy játék az egy-egy megismerési mód. Mást tudok meg egy Fradi – MTK meccs esetében, s mást a Banach-terek vizsgálatakor.

De a matematika nem valami távoli elérhetetlenség, amelyhez külön ész kéne, ugyanavval az (egy szál) eszünkkel közelítünk a regényhez, mint őhozzá. A matematika is a létezésünkről, annak gazdagságáról ad hírt. Mindig ugyanarról beszélünk, hol Flaubert, hol Bolyai, hol Pólya, hol Gödel hangját halljuk.

Ha fülelünk.